

MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE

PROBLEMA AFGANĂ ÎN CONTEXT REGIONAL. REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Veronica MIHALACHE*

Abstract:

We aim to analyze a space relevant from a geopolitical, geostrategic and geo-economic point of view, where important global actors, in terms of social and security issues, are even in partnership or in competition. Many relevant actors of international system militate for the establishment of a stability climate and a joint agenda for solving any potential issue that may occur. Such an example is the joint action against social and security risks, generated by the uncontrolled movements of Afghans in the region.

Keywords: *Afghanistan; Central Asia; NATO; Shanghai Cooperation Organization*

Introducere

Nu puține sunt studiile și analizele de specialitate care evocă, minuțios și bine articulat, evoluția societății afgane de-a lungul timpului, influențele străine și intervențiile din afară, șirul nesfârșit de revolte și războaie și, mai ales, importanța strategică a Afganistanului¹ în Asia Centrală (Frunzulică, 2013). Reperele esențiale ale existenței sale moderne, precum „Marele Joc”² din secolul al XIX-lea, abolirea monarhiei și lovitura de stat comunistă,

*Conferențiar universitar doctor, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, veramihalache@yahoo.com

¹ „Țara afganilor”, denumire folosită pentru prima oară, în 1801, de către englezii din India, ai cărei cei mai vechi locuitori sunt etnicii păstuni (considerați afganii tipici), reprezentând 42% din populație și, din punct de vedere etnogenetic, fiind o ramură a iranienilor din est care numără peste 43 de milioane de oameni, fapt care-i face cel mai mare grup etnic distinct din întreaga lume (14 milioane în Afganistan, restul în Pakistan). Trăiesc organizați în 60 de triburi, împărțite la rândul lor în 400 de subclanuri, fiind cu toții musulmani sunniți.

² Termen folosit pentru a descrie strategiile și conflictul dintre cele două imperii, britanic și țarist, pentru supremație în Asia Centrală. Îi este atribuit lui Albert Conolly (1807-1842), un ofițer englez de intelligence din corpul de cavalerie ușoară din Bengal, în cadrul Companiei Britanice a Indiei de Est.

ocupația sovietică, regimul taliban și intervenția coaliției internaționale în 2001, cu scopul de a-i înlătura pe talibani de la putere, relevă, o dată în plus, importanța deosebită geostrategică a acestui spațiu ce conectează Orientul Mijlociu cu Asia Centrală și subcontinentul indian. În general, din cauza acțiunilor militare îndelungate, Afganistanul este în prezent și, din păcate, va continua să fie o sursă de amenințări și pericole, care evidențiază faptul că acțiunile standard militare și economice nu sunt eficiente pentru rezolvarea situației. Problema afgană se regăsește pe agendele politice ale celor mai importanți actori statali și nestatali, fiind gândite strategii viabile de reconstrucție intensivă a statului și transformarea sa într-un stat independent și puternic. Este nevoie de elaborarea și aplicarea unor abordări noi, complexe și eficiente în sferile umanitară, politică și social-economică, care să contribuie la rezolvarea problemei privind construirea și consolidarea statului afgan. Sunt necesare abordări și metode de dezvoltare noi care să-i permită Afganistanului să obțină independența, să-și reconstruiască statalitatea, să realizeze trecerea de la o societate și economie distruse, influențate de economia bazată pe traficul de droguri, care constituie mai mult de o jumătate din PIB-ul țării, la o societate înfloritoare și consolidată. Este o opțiune, alături de altele care propun neamestecul în situația din Afganistan și limitarea la acțiuni separate de acordare de ajutor umanitar și realizare de proiecte de importanță simbolică, ori susținerea divizării Afganistanului în două state – nordic și sudic – urmând granițele care delimitează diferite comunități etnice, alături de etnicii paștuni trăiesc tadjici, uzbeki, turkmeni, beluci, aimaci, mongoli hazara și alte minorități.

Factori de influență în Afganistan

Cei mai importanți factori care au influență în Afganistan sunt SUA și NATO, UE, țările care, într-un fel sau altul, fac parte din Organizația de Cooperare de la Shanghai (state membre, observatori și parteneri de dialog), precum Pakistan, Iran, China, Rusia, țările din regiunea central-asiatică (în mod deosebit vecinii săi, Tadjikistan, Uzbekistan și Turkmenistan), India. Din octombrie 2001, însă, principalele metode de a influența situația, încă nestabilizată, din Afganistan sunt deținute de comunitatea euro-atlantică. Pare că pacea nu poate fi instaurată prin mijloace militare, iar prelungirea acestui proces nu poate duce la efecte benefice. Toți vecinii Afganistanului au nevoie de stabilitate și demilitarizarea sa pentru a-și realiza interesele naționale, de actualitate fiind problema reglementării pașnice a situației afgane.

Încă din 2001, aceste state erau incluse în grupul de contact privind problema afgană, ce funcționa în cadrul ONU, la care, ulterior, s-au alăturat Rusia, SUA, NATO, Organizația de Cooperare de la Shanghai (OCS) și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC), creând formatul 7+5. Nu este exclus, în cadrul acestui format, ca neînțelegerile dintre rivali tradiționali să-și găsească o continuare în Afganistan, după cum nu este exclus, ca tocmai în acest context, platforma OCS să contribuie la apropierea pozițiilor și la reducerea tensiunilor în relațiile internaționale din regiune, în vederea asigurării securității regionale. Baza activizării cooperării regionale este dată de interesele comune privind lupta împotriva rețelelor teroriste, criminalității organizate, precum și cointeresarea privind dezvoltarea Afganistanului. Este și cazul Tadjikistanului, Turkmenistanului și Uzbekistanului, cu o influență apreciabilă în nordul țării, intenționând realizarea unor proiecte de anvergură (construirea unei rețele de căi ferate, a unui gazoduct), care ar contribui serios la dezvoltarea Afganistanului, ar duce la consolidarea cooperării regionale și la asigurarea securității. În plus, în afara spațiului Asiei Centrale, Pakistanul și Iranul, strâns legate de Afganistan din punct de vedere istoric și civilizațional, și-au intensificat influența, investind considerabil în ultimii ani în refacerea economiei afgane, ori trimițând fonduri pentru domenii vitale, precum agricultura și energia. Este evident că, în perspectivă, oricare dintre acești factori, independent sau în cooperare, pot influența procesele politice interne și externe ale noului Afganistan, prin componenta economică. Apreciem că stabilitatea din Afganistan poate fi asigurată numai pe calea negocierilor și găsirea compromisurilor, însă nu putem fi de acord cu opinii conform cărora „după retragerea trupelor de coaliție, ar fi de dorit trimiterea de observatori militari din țările vecine (Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan, precum și China, India, Pakistan și Iran)”. Astfel, H. Holiknazarov, expert tadjic, este de părere că, pentru reglementarea problemei afgane, SUA trebuie să atragă în procesul de negociere țările limitrofe cu Afganistanul și țările vecine din CSI, pe parcursul căruia SUA ar putea să semneze un acord privind retragerea trupelor de coaliție din Afganistan, după dezarmarea totală a talibanilor și a Al-Qaeda. Practic, într-un spațiu măcinat de decenii de război, prezența unor trupe – chiar și cu statut de observator – poate crea condiții de conflict.

Cu toate acestea, în rezolvarea complicatei probleme afgane nu se acordă atenție suficientă factorilor geopolitici complecși, care influențează

situația din țară. Pare că Afganistanul este „rupt” în câteva direcții: în sud, Pakistanul își intensifică influența; Iranul controlează regiunile din vest; în nord domină tadjicii și uzbekii care se străduiesc să împiedice pătrunderea paștunilor în zonă; centrul țării este controlat de forțele guvernamentale, iar în nord-est s-au ciocnit interesele Chinei și ale Indiei. În acest context, statele puternice și vecinii din nord își susțin clienții proprii: Rusia și Tadjikistanul pe tadjicii afgani, Uzbekistanul – pe uzbekii afgani, Iranul – pe hazari, fapt care aprofundează schisma națională și nu contribuie la crearea condițiilor pentru o posibilă integrare a țării în comunitate regională. Formatul de cooperare cu vecinii din nord se limitează la relațiile economice, în sfera politicului nu s-au creat încă condiții pentru apropiere și posibilă integrare în viitor, iar din punct de vedere psihologic și politic-ideologic, țara este separată de o barieră, deoarece atât Afganistanul, cât și statele central-asiatice se află sub influența diferită și uneori contradictorie a marilor puteri – SUA și Rusia, ceea ce face ca relațiile Afganistanului cu aceste țări să fie influențate de raportul dintre forță și politică al celor două mari puteri.

După cum este cunoscut, afganii nu s-au format ca națiune unică, iar lupta politică internă nu este separată de cea regională, precum și de cea interetnică, inter-confesională (sunniți vs. šiiti) și intra-confesională. Conform opiniei fostului ministru-consilier al ex-președintelui Karzai, Wahidullah Saboun, „influența triburilor străvechi, tradițiile grupurilor etnice, direcțiile de colaborare care s-au păstrat din perioada Jihadului, frăția, cultura islamică și națională comună, atașamentul religios al poporului sunt factori prin care se pot obține succese în instaurarea păcii în țară, dacă se ține cont de aceștia. Trebuie inițiate negocieri pe diferite canale și folosită influența vechilor triburi, a liderilor cu autoritate ai Jihadului, a tendințelor frăției și a unității naționale, a mișcărilor pacifiste din diferitele zone ale țării, unde pacea și liniștea sunt amenințate și trebuie atras poporul în acest proces. Pacea dintre afgani, bazată pe sentimentul renașterii naționale, nu numai că ar deschide drum spre reconstruirea Afganistanului și asigurarea securității naționale, ar crea condiții favorabile pentru dezvoltarea relațiilor economice, comerciale între vecinii de est și de nord ai Afganistanului” (Saboun, 2008, p. 217-219).

Statele central-asiatice sunt interesate de un Afganistan stabil, independent, una dintre problemele cheie ale regiunii fiind reconstruirea integrității geopolitice. Dacă în anii '90 modelele de integrare includeau state din spațiul post-sovietic, în prezent este vizibilă tendința de consolidare

a integrității teritoriale a Asiei Centrale, un exemplu în acest sens este Organizația de Cooperare de la Shanghai, care include, în calitate de membri și observatori, toate statele regiunii.

Afganistanul, ca observator în cadrul OCS, se află în aria de responsabilitate a organizației, context în care prezintă interes propunerile unui grup de experți ruși³ de creare a Fondului Afgan al OCS privind elaborarea și realizarea unui Plan Complex de Dezvoltare a Afganistanului, alăturându-se altor inițiative (Conferința Internațională „Pacea și înflorirea Afganistanului”), sub egida ONU, de dezvoltare a țării.

Pe de altă parte, încă nu au fost elaborate mecanismele de reacție ale OCS la amenințările care apar și la necesitățile actuale ale dezvoltării economice regionale și naționale. Problema reducerii sărăciei, spre exemplu, este destul de stringentă, iar OCS poate juca un rol important, nu înainte de elaborarea unor direcții principale de rezolvare a problemelor sociale chiar în cadrul său, Tadjikistan și Kîrgîzstan fiind verigile sale cele mai slabe. Și nu doar din perspectiva profilului lor de țară, ci, mai ales, din perspectiva transformării lor în „coridor pentru re-exportul teroriștilor, radicalilor și al narcoticelor din Afganistan în Kazahstan și Rusia”. Știri alarmante au apărut în statele central-asiatice limitrofe Afganistanului despre activizarea unor grupări teroriste, despre operațiuni de reținere, anihilare și chiar lichidare a unor persoane ale căror nume sunt trecute pe lista celor urmăriți la nivel interstatal. Nu este de mirare că șefii serviciilor de grăniceri din Kazahstan, Kîrgîzstan, Turkmenistan și Afganistan au analizat consecințele retragerii trupelor coaliției, la sfârșitul lui 2014, atrăgând atenția asupra amenințării principale în regiune - traficul de droguri, dar și asupra menținerii pericolului de infiltrare a ideilor religioase extremiste și teroriste. Deopotrivă, în cadrul OTSC, a fost aprobat acordul privind elaborarea unui program interstatal pentru consolidarea graniței tadjiko-afgane, primind ajutor tehnic și militar, ori fiind incluse în sistemul ruso-kazah de protecție antiaeriană.

De actualitate este și necesitatea de stabilire a priorităților OCS în vederea rezolvării problemelor sociale, întrucât acestea sunt de cele mai mult ori sursa amenințărilor la adresa securității. Ar fi importantă realizarea

³ Acest grup – alcătuit din experți ai Institutului pentru Demografie, Migrație și Dezvoltare Regională, I Krupnov, A. Derenikian, I. Batîrșin, B. Krupnov, S. Melentiev - avansează concepția geostrategică a Noului Orient Mijlociu, ca macromediune geoeconomică și geoculturală unică, care trebuie să devină nucleul pieței comune central-asiatice și platformă de dialog pentru popoarele și civilizațiile acesteia.

în cadrul OCS a proiectelor de modernizare prin elaborarea unor direcții principale de rezolvare a tuturor problemelor sociale. Probabil în viitorul apropiat, OCS va trebui să adopte o nouă concepție strategică în activitatea sa, unde se va face trecerea la asigurarea securității generale care să includă lupta împotriva sărăciei, o astfel de concepție contribuind la creșterea nivelului de dezvoltare a statelor în care se impune această abordare.

În prezent, este greu de concretizat potențialul de colaborare OCS-OTSC, OCS-NATO, OTSC și NATO. În primul rând, este necesară coordonarea activității OTSC, OCS, și NATO pentru evaluarea intereselor din zonă. Relațiile reciproce vor permite determinarea zonelor cu responsabilitate funcțională de menținere a stabilității și a securității în spațiul Eurasiei, vor permite coordonarea intereselor membrilor săi. Această nouă etapă de colaborare a țărilor-membre ale OTSC, OCS și țărilor-membre NATO (unde rolul principal îl au SUA și statele care formează baza UE – Franța, Germania și Marea Britanie) permite ieșirea la un nivel global de asigurare a securității. Cooperarea dintre aceste organizații va contribui la consolidarea păcii pe continentul eurasiatic și pentru faptul că printre membrii OTSC, NATO și OCS se regăsesc și cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate ONU (Rusia, China, SUA, Anglia, Franța). Analizarea și contracararea provocărilor și amenințărilor care includ terorismul, crima organizată, migrația necontrolată, traficul de droguri și răspândirea armelor de distrugere în masă, pot fi conținutul principal al cooperării dintre OTSC, OCS, și NATO.

Deși în cei 13 ani ISAF și Afganistanul au suferit pierderi umane dramatice, de la 1 ianuarie 2015 NATO continuă desfășurarea unei misiuni pașnice – Resolute Support, în baza acordului semnat de părți în septembrie 2014 privind statutul contingentului militar internațional pe teritoriul afgan (aproximativ 12 mii de militari), scopul misiunii fiind, până la sfârșitul anului 2016, instruirea și creșterea gradului de profesionalism al lucrătorilor din serviciile de securitate, ai poliției și ai armatei afgane, dotarea tehnică a acestora și derularea de acțiuni antiteroriste concentrate împotriva rămășițelor celulelor afiliate Al-Qaeda.

Rămâne de văzut în ce măsură va exista un consens în privința Afganistanului, mai ales în ce privește găsirea unei soluții politice interne, cu garanții internaționale și ale vecinilor, pentru o „Mare Reconciliere Națională Afgană” (Frunzulică, 2013, p. 154). Pentru moment, opiniile specialiștilor oscilează între pesimism – cauzat de violența, corupția, producția de droguri

și prezența internațională nu întotdeauna coerentă, și optimism datorat noilor schimbări în politica internă care vor reuși să schimbe cursul evenimentelor. Totodată, este dificil de identificat strategia adecvată bazată pe abordări realiste, care să poată fi implementată ca urmare a alocării de fonduri, a exprimării voinței politice și a exercitării influenței factorilor externi asupra unei populații afgane traumatizate și divizate, or existența mai multor strategii relevă anumite divergențe între actorii implicați.

Previziuni privind evoluția situației în Asia Centrală după retragerea trupelor coaliției din Afganistan

Aducem în atenție trei scenarii privind evoluția situației în Asia Centrală, în perioada 2014-2024, după retragerea trupelor coaliției din Afganistan, realizate de o echipă de participanți la Școala de vară a Uniunii Ruse a Tinerilor Democrați, „Situația în Asia Centrală: securitate, economie, dezvoltare umană” (Bekebaeva, 2013), care a avut loc la Ekaterinburg în perioada 20-27 august 2012. Opțiunea noastră este motivată de faptul că astfel de documente sunt relativ puțin cunoscute în mediile academice, și nu numai, astfel că apreciem ca fiind utilă familiarizarea cu opiniile și ale altor experți, cu metodele lor de prognozare/previziune, ori punerea acestora în practică.

Concret, acești experți au identificat trei posibile cursuri de acțiune pe termen mediu, plecând de la identificarea și evidențierea principalilor actori și a intereselor lor în regiunea central asiatică, în condițiile anunțatei retrageri. De menționat faptul că, din punct de vedere politic, Asia Centrală este o regiune instabilă, situație determinată, în primul rând, de interesele contradictorii ale statelor care o compun. Asia Centrală este un nod de contradicții, în care se împletesc probleme din diferite sfere: discuții în jurul resurselor de apă, multitudinea de conflicte latente, turbulența politică, contradicțiile etnice și interstatale. Caracterul conflictual pronunțat se rezumă la faptul că acutizarea unei probleme poate atrage după sine acutizarea celorlalte probleme enumerate. Astfel că, sursele problemelor actuale sunt cauzate de distribuirea inegală a resurselor de apă (Tadjikistanul și Kîrgîzstanul, bogate în resurse de apă, iar Kazahstanul și Uzbekistanul depind de ele), nivelul scăzut de interacțiune economică dintre țările din regiune, rivalitatea pentru conducere/leadership regional(ă) între cele două mari state din regiune (Kazahstanul și Uzbekistanul), pe când principalele amenințări pentru regiune sunt traficul de droguri, situația instabilă din Afganistan, amenințările teroriste,

impactul din ce în ce mai crescut al factorului islamic, instabilitatea social-economică, și, de ce nu, absența unei politici clare din partea celui mai relevant actor statal din regiune, Rusia. Se impune să precizăm că din analiza experților ruși vom extrage, sintetic, doar concluziile subsumate dimensiunii de securitate, restul, dimensiunile economică, energetică, ecologică și cea socio-umanitară, nefăcând obiectul studiului nostru.

Scenariul I – „Dragonul de foc: consolidarea Chinei”

Se apreciază că, după retragerea trupelor de coaliție din Afganistan, în anul 2014, influența SUA și a Rusiei în Asia Centrală se va reduce treptat, în ceea ce privește realizarea programelor antiteroriste și antidrog, împreună cu celelalte state din Asia Centrală, ori menținerea bazelor militare, în timp ce China va cuceri treptat poziții noi în regiune, consolidându-și influența în sfera economică. În schimb, va reacționa sensibil la problemele de securitate în Asia Centrală și Afganistan, fiind interesată, în calitate sa de membru fondator al Organizației de Cooperare de la Shanghai, de inițiativele regionale împotriva terorismului, extremismului religios și separatismului.

Scenariul al II-lea – „Strategia anacondei: Occidentul frânează China”

În mod deosebit, SUA vor frâna ofensiva geopolitică a Republicii Populare Chineze (RPC) în Asia Centrală, formând alianțe cu țările din regiune, ori înființând baze militare care vor fi nu numai un factor al prezenței în Afganistan, dar și instrument de presiune politico-militară indirectă a SUA asupra Chinei, respectiv Iranului. Totodată, SUA vor intenționa să-și crească influența în regiune cu scopul de a nu permite intensificarea prezenței RPC, prin formarea orientărilor antichineze în rândul elitelor și în conștiința maselor din Asia Centrală și, probabil, în Regiunea Autonomă Uigură Xinjiang, după cum nu poate fi exclusă creșterea fluxurilor de ajutorare economică a țărilor din regiune, dar cel mai probabil nu din propriul buget, ci pe linia instituțiilor financiare internaționale.

Scenariul al III-lea – „Semiluna verde deasupra Asiei Centrale”

O posibilă agravare a situației din Afganistan va permite consolidarea poziției talibanilor și represiuni din partea acestora asupra persoanelor care au legături cu structurile coaliției. Ca o consecință a acestui fapt va fi fluxul de refugiați spre țările vecine din Asia Centrală – Uzbekistan, Tadjikistan, care va avea ca urmări presiuni asupra economiilor acestora, creșterea comerțului ilegal cu armament, intensificarea traficului de droguri și posibila escaladare a conflictelor religioase și interetnice în Valea Fergana. De asemenea, este foarte posibilă apariția unor regimuri orientate proislamic.

În loc de concluzii

Este evident că nu pot fi ignorate realitățile geopolitice *de facto* din Afganistan, trebuie luată în calcul descentralizarea reală a Afganistanului, puterea centralizată din Kabul fiind destul de slabă la periferie. Participanții la formatul de cooperare 7+5 ar putea contribui la crearea unei structuri stabile, legitime, democratice, ținând cont de dimensiunile geografice ale țării, de varietatea etnică, de istoria culturală, precum și de granițele trasate artificial și transformarea în trecut a Afganistanului într-o zonă tampon între sferele de influență a marilor puteri din secolul al XIX-lea – Rusia și Anglia. Având în vedere pluralismul concepțiilor geopolitice din cercurile politice și de experți, rămâne de văzut dacă o astfel de modificare structurală va avea loc, într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat.

Mulțumiri:

Această lucrare este realizată sub egida Institutului pentru Cercetarea Calității Vieții, Academia Română, ca parte a proiectului cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale”, POSDRU/159/1.5/S/141086

Referințe bibliografice:

1. Alexandrescu, C. (2009). *Asia Centrală - repere geopolitice*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
2. Bekebaeva, A.D. (2013). *Сценарный прогноз развития ситуации в Центральной Азии после вывода коалиционных войск из Афганистана 2014 – 2024 гг.* Disponibil la http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=1870#top.
3. Frunzulică, D.C. (2013). *Marea ecuație: Afganistan*, București: Editura RAO.
4. Korgun, V.G., (2007). *Афганистан и проблемы интеграции Центральной Азии*, Dușanbe. Disponibil la <http://geopolitica.ru/Articles/913/>.
5. Krupnov, I., Ilmur, B., Andranik, D., Krupnov, B., Melentiev, S. (2012). *Путь к миру и согласию в Афганистане-определяется позицией, которую займет Россия*, Институт демографии, миграции и регионального развития. Disponibil la <http://www.idmrr.ru/afghandoklad.html>.
6. Maitdinova, G.M., (2010). *Геополитика Центральной Азии*. Disponibil la <http://geopolitica.ru/Articles/913/>.
7. Mihalache, V. (2012). *Organizația de Cooperare de la Shanghai. Polul puterii emergente?*, București: Editura ANIMV.

8. Plastun, V.N. (2009). *ШОС и перспективы восстановления безопасности в центральноазиатском регионе*. Disponibil la <http://geopolitica.ru/Articles/913/>.
9. Saboun, Wahidullah (2008). Афганистану нужен переговорный процесс. «Афганистан, ШОС, безопасность и геополитика Центральной Евразии», Бишкек, pp. 217-219. Disponibil la <http://geopolitica.ru/Articles/913/>, accesat la 08.03.2015.
10. Simion, O. (2013). *Geopolitica spațiului ex-sovietic între hegemonia Rusiei și structurile euro-atlantice*, București: Editura ISPRI.
11. Stoica, I. (2014). *Rusia. Paradigma eurasiatică între teorie și realități geopolitice*, București: Editura Top Form.